

Æbletræer

Af Ritt Bjerregaard

”Jeg har en æbleplantage i Midtjylland ved foden af Stestrup Bjerg. Det er med sine 102 meter ikke det højeste punkt på Sjælland. Det hedder Gyldenløves Høj og ligger kun et par kilometer væk. Min plantage ligger lavere – 86 meter over havet – og der er ikke nogen særlig udsigt hverken til højen eller fra dens opland. Terrænet er bølget og bakket, ikke særlig egnet til landbrug, og der, hvor jeg har mine æbletræer, var der før i tiden Old, det vil sige udmark, græsningsjord, hvor der ikke boede mennesker. Det høres endnu på adressen; Stestrup Old. Den forvirrer, for de fleste mennesker er i dag mere fortrolige med engelske ord end gamle danske, så mange tror, at old skal udtales som gammel på engelsk. På dansk udtales det med almindeligt o.”

Sådan startede jeg bogen ”Mine Æbler” som jeg skrev i 2003. Nu har Fonden for Træer og Miljø bedt mig til sin jubilæumsbog om at skrive om æbletræer. Det gør jeg med glæde. Det falder sammen med, at tiden er gået for mig og min økologiske æbleplantage. Jeg er blevet 73 år gammel og min mand historikeren Søren Mørch er i 80’erne. Vi kan ikke mere klare at passe de 16 tønder land, vi har, og hvoraf de ca. 4 er æbleplantagen, og den resterende del er fyldt dels med en lille valnøddeskov på godt og vel 3000 træer og dels med træer, som det er lykkedes os at få fat på igennem årene. Fx har vi en ualmindelig stor og flot Trompetkrone (*Catalpa bignonioides*), en velvoksen Slangegran (*Picea abies* ’Virgata’) og en vældig Vingevalnød (*Pterocarya fraxinifolia*) foruden en del andre træer.

Vi har solgt det hele til et ægtepar, der har planer om at føre det videre. Vi håber, at vi fortsat får lov at følge udviklingen af æblerne, men ikke mere have hverken ansvaret eller arbejdet.

EN GAMMEL ØKOLOGISK ÆBLEPLANTAGE

Min ide med æbletræerne har, siden jeg etablerede plantagen i 1988, været at dyrke træerne økologisk dvs. helt uden at sprøjte med noget som helst og helt uden brug af kunstgødning. Dengang jeg startede, var det led i et forsøg som Danmarks Jordbrugsforskning i Årslev havde gang i. Af alle os, der indgik i forsøget, er jeg den eneste, der er tilbage. Andre opgav, og nogle gik tilbage til at være konventionelle æbledyrkere. I dag er der ikke mere noget forsøg. Den slags varer almindeligvis kun 4 år, så der er ingen, der studerer, hvordan den nu gamle økologiske plantage har klarret alle disse år.

Mange af mine æbletræer er altså 26 år gamle, og det ses på stammerne, der er tykke og viser den alder, træerne har. Gamle træer giver æbler, der er mindre end på de nyplantede, men med en langt kraftigere smag. Det er nok med æbletræer som med vin, hvor det også er en kvalitet med vin fra ”vielle vigne”. Nogle gange har det været nødvendigt at tynde ud i træerne, fordi de blev for gamle og store. Både Belle de Boskoop – den gamle mad-sort, som de fleste kender som vinteræble – og Holstener Cox er triploide, og det betyder, at de har en meget kraftig vækst, og i øvrigt at de kræver bestøvere. Det har igennem alle årene været et stort arbejde at beskære dem, og det var nødvendigt for nogle år siden at fjerne hvert andet træ. I en moderne drevet æbleplantage regner man ikke med, at æbletræerne skal holde mere end ca. 8 år.

Æbletræer er podede træer. Det er muligt at så en kerne og få et æbletræ ud af det, men det er ikke til at vide, hvad det er for en slags æbler, der kommer på træet. Drejer det sig om bestemte sorter, så skal der podes, og det gøres nemt og enkelt i det tidlige forår. Det er vigtigt her at være opmærksom på, hvad det er for stammer, man poder på, for det er bestemmende dels for træets vækst, dels for hvor tidligt man kan få æbler på træet og så også frugtens farve. Derfor har der været en del forskning omkring stammer til æbletræer (i "Mine Æbler" er der side 134 en oversigt over virkningen af de forskellige stammer, som æbler kan podes på).

I dag anvender de fleste frugtavlere stammen m9, som er en svagt voksende stamme, der giver hurtig frugt, der er pænt farvet. Den egner sig ikke til økologisk dyrkning, hvor der hverken er vanding eller ukrudtsrensning. Jeg lærte det den hårde vej, fordi jeg udvidede plantagen med netop træer på stammen m9 tilbage i 1990'erne. De fleste af træerne gik

til – nok mest på grund af vandmangel. Når der heller ikke var renholdelse, så tog ukrudtet den væde, der kom fra regnen, og der blev meget lidt tilbage til træerne.

Stamme mm106, der nu delvist er erstattet af m7 egner sig fint til min dyrkning. Her går rødderne dybere ned i jorden, så den i tørre somre har mulighed for at trække vandet op. Den vokser også kraftigere og kan godt klare ukrudtet. Det betyder også, at jeg ikke har træerne i fine opbundne rækker, men stående frit. Jeg kan godt lide, at det ser smukt ud.

Der er ikke meget, der kan sammenlignes med en tur igennem en blomstrende æbleplantage i maj måned eller en septemberdag, hvor æblerne hænger tungt og fuldmodne på træerne. Som så mange andre frugter, smager et æble allerbedst, når det lige plukkes fra træet, hvor det har hængt til det var modent.

ÆBLESORTER

Der findes i hvert fald mere end 400 forskellige sorter af æbler, og der foregår stadig et udviklingsarbejde, så der hele tiden frembringes nye. Selv havde jeg flere end 70, og det er overraskende, hvor forskellige de er. Jeg havde både meget gamle og kendte, men også nyudviklede.

En ny sort er fx Witos, der kommer fra Warszawa's landbrugsuniversitet i Polen (Research Institute of Pomology and Floriculture, Skierniewice). Afstamningen er fra Fantazja og Primula. Det får store rødstribede, velsmagende æbler, og er et dejligt saftigt æble med god æblesmag, der er modent midt i september. I dag er der enkelte planteskoler, der fører det.

Den gamle sort Kongelig Rød Kortstilk har bittesmå grålige æbler. Jeg har navnet mistænkt for at skulle kompensere for de kedelige æbler. I gode somre får æblerne en rustrød farve, og de har en fin lille vinøs

smag – men de er irriterende at skulle plukke, fordi de er så små. Det er et meget gammelt æble, der er kendt fra 1600-tallet. I danske bøger dukker det først op fra 1700-tallet. Det er ikke ret almindeligt i Danmark og kan bedst sammenlignes med et andet lille æble som Rød Pigeon, der bruges som juleæble eller med Ananas Reinette, der er lille og gult og har en særlig smag. Ingen af dem er ret udbredt. Det har været sjovt også at genopdyrke disse gamle, smagfulde og specielle æbler.

SKURV

Arbejdet med de forskellige nye sorter er gået ud på at finde æbler, der først og fremmest ikke får skurv, dvs. ikke er modtagelig overfor skurvsvampen (*Venturia inaequalis*). Det er sæksporerne, der ved temperaturer på optimalt 16-22 grader med passende fugtighed, spreder sig. Det danske vejr giver svampen rigtig gode muligheder, og allerede ved temperaturer over 0 kan svampen begynde at sprede sig. Den overvintrer både på de nedfaldne blade og på

grenene. Ved høje temperaturer dør sporerne, så derfor er skurv ikke noget problem i lande med stor varme. Skurven sætter sig på æblets yderside som nogle sorte mærker. Når der er meget, dækkes æblet helt og kan slet ikke bruges. Hvis der ikke er for meget, kan det bruges til most, der er presset æblesaft.

I alle danske bøger om æbler, nye som gamle handler det om, hvordan avlerne kan undgå skurv. Konventionelle æbleavlere kan sprøjte, og det skal gøres mange, mange gange. Som økolog er det kun tilladt at sprøjte lidt, men jeg har heller aldrig haft lyst til det, for sprøjtningen påvirker selvfølgelig andre vækster, insekter mv. i frugtplantagen. Derfor har der aldrig været sprøjtet i min plantage.

I forskningsarbejdet har man fundet ud af, at det drejer sig om, at nogle æbler (*Malus floribunda*) ikke får skurv. Træets egne æbler er små og uanvendelige, så udviklingsarbejdet er gået ud på at finde de gener, der gav den modstandskraft. Det viste sig at være Vf generne, og det er så

dem, man kan sørge for bliver overført til de nye sorter. Det betyder, at sådanne æbler ikke er modtagelige for skurv. De er skurvresistente, som forskerne kaldte det. Der er udviklet en del æbler i USA, i Tjekiets og Polen. I Danmark udvikler vi ikke mere nye æblesorter, men det gør de fortsat i Norge og Sverige. Desværre kan sådan en resistens også blive brudt, og det er sket for mange af de nye sorter.

I årenes løb har jeg afprøvet forskellige skurvfrie sorter for at se, hvordan de udviklede sig, om de overvandt sygdomme og helt undgik skurv, men også om de smagte godt, var saftige og smukke at se på. Nogle af sorterne som fx Prima var gode i en 10 års tid, og så gik de helt til i skurv, dvs. at resistensen blev brudt. Det viste sig, at der var flere Vf gener, så i nogle sorter sørger man nu for, at der indgår flere. Jeg har udryddet alle mine Prima.

Priam, som jeg fik samtidig, har kun lidt skurv, og slet ikke i en sådan mængde, at de ikke kan bruges. Redfree har også klaret sig indtil nu, selvom der godt kan dukke lidt skurv op.

Vanda er et af mine yndlingsæbler, men den har åbenbart haft så mange skavanker, at den ikke ret tit fås i handlen. Når jeg læser beskrivelser af den, så svarer det slet ikke til indtrykket fra min plantage. Her er Vanda en sikker succes hvert år, når det skal plukkes midt i september. Det er meget saftigt med god smag, og så er det meget smukt, fladrundt og rødt. Træerne står godt med fint løv. Når æblet smager så godt, hænger det nok sammen med, at en af forældrene er Lord Lambourne, der er et af de bedste gamle æbler.

I al denne forædling kan der også opstå æbler, som er sunde og modstandsdygtige i sig selv. Et af dem er Discovery, som nu er almindeligt i handlen. Det er ikke en skurvfri sort, men har sjældent skurv, det

smager dejligt, og jeg har haft stor glæde af det i alle årene.

Æbletræer kan som andre træer udvikle sig forskelligt alt efter det sted og den jordbund, de står på. Den kendte danske sort Ingrid Marie, der også findes i en rød udgave, som hedder Karin Schneider, har ikke klaret sig godt hos mig. Sorten fik alt for meget skurv. Hos andre økologiske avlere har den været en stor succes. Ud fra sådan en sort kan der arbejdes videre med krydsninger, og her har svenskerne udviklet sorten Aroma, der er en krydsning mellem Ingrid Marie og en anden god gammel kending i Danmark nemlig Filipa. Og sortsarbejdet er fortsat så der nu findes flere forskellige Aromaer også kaldet Amorosa, når æblerne er mere røde. Det er et ualmindelig dejligt æble, der modner midt i september. Af de gamle sorter, som jeg har afprøvet, har jeg været glad for både Tyrrestrups Kirsebæræble, Signe Tillisch, Holstener Cox, Nonnetitte og Gascoynes Scarlet. I nogle år får de så meget skurv, at de fleste går til most, i andre år er der flotte næsten fejlfrie æbler, og de smager godt.

RITT BJERREGAARD ÆBLET

I 2001 fik jeg på min 60-års fødselsdag overrakt en ny æblesort af den daværende norske landbrugsminister, Bjarne Håkon Hansen. I Norge udviklede Johannes Øydvin nye skurvfrie æblesorter. Gaven gik ud på, at når Johannes Øydvin på Aas Landbrugsskole fandt og udviklede en rigtig god sort, så skulle den opkaldes efter mig. I forvejen havde han udviklet Askepot, Ingelin, Katrina m.fl. Et par år efter var heldet og dygtigheden med ham, så der i dag er en sort, der hedder Ritt Bjerregaard. Det er et dejligt rødt, sødt og blødt æble, der er modent nogenlunde samtidig med Discovery. Det vil sige i slutningen

af august og begyndelsen af september – sommeræbler skal plukkes i tide, ellers kan de blive melede.

Johannes Øydvin fandt den sort ud af ca. 400 træer, og fra det træ, der havde båret de gode æbler og fik navnet Ritt Bjerregaard, tog han podekviste til nye træer. Det træ, hvorfra podekvistene kom, kaldes modertræet, og det står den dag i dag på Stestrup Old i en lille afdeling for sig selv, fordi Johannes Øydvin kørte det hele vejen til Danmark, så jeg selv kunne have det stående. Det får lov at udvikle sig helt, som det selv vil uden for meget beskæring, og det er efterhånden blevet et stort træ. I dag kan sorten også købes på en del planteskoler.

PASNING

Som for mange andre planter, er der mange myter knyttet til, hvor svært det er at dyrke æbler, især fordi de skal beskæres.

Man kan selvfølgelig også bare lade et æbletræ vokse, som det nu vil, men så varer det ikke længe, før næsten alle æblerne sidder i toppen, hvor man ikke kan nå dem. Ved beskæring sørger man også for, at der kan komme lys og luft ind til træerne og frugten. Når man dyrker økologisk, er det vigtigt, fordi der er brug for at træerne ikke er våde jvf. skurv og diverse former for skadedyr har også de bedste levevilkår, når træerne er tætte, så der er ingen vej udenom, at der skal beskæres. Det kan til gengæld gøres når som helst, man har tid til det, forår, sommer og vinter. Ja også når man plukker æblerne, men det er bedst, hvis det er tørt i vejret.

Reglen er, at alt, hvad der stikker lige op skal rives eller klippes væk. Og så afhænger det af, hvor træet står, hvor meget plads, der er til rådighed. Et æbletræ kan nemt passes til omgivelserne.

I alle de år jeg har dyrket æbler økologisk har jeg glædet mig over de gode æbler og de dejlige naturoplevelser, og jeg kan kun anbefale alle, der har mulighed for det, at anskaffe nogle. Det er til at finde ud af.

Min gamle æbleplantage skal nu passes af nye mennesker. Som med min egen alder kommer der skavanker til, men det har været opmuntrende at se, hvor godt de gamle æbletræer klarer den. Selv alvorlige angreb af æbletræskræften kommer de over. Stammerne kommer til at se noget hærgede ud, men æblerne fejler ikke noget. Der er ingen tvivl om, at æbletræerne kan holde mange år endnu og bare blive bedre, så jeg håber, at de nye ejere kan få lige så stor glæde af Stestrup Old, som jeg har haft.